

yetten yoksun, aç ve sefil durumda derin bir vahşet içinde yaşayan kabileler halinde bulunduğunu, o dönemde övünebilecek tek şeylerinin şiir olmasına karşılık felsefe, astronomi, ipek işçiliği gibi bilim ve sanatların, çeşitli oyunların ve birçok icadın insanlığa Arap olmayanlar tarafından kazandırıldığını söylediler (İbn Abdürabbih, III, 403-405).

Nihayet Şuûbiyye mensuplarının Araplar'ı kötülemek için yazdıkları eserlere (mesâlib) karşı Araplar arasında ciddi tepkiler meydana geldi. Şuûbiler'e cevap niteliğinde şiirler yazıldı ve eserler kaleme alındı. Bu yeni hareketin temsilcisi olarak Ebû Hâlid Yezîd b. Muhammed, Muhammed b. Yezîd el-Hısnî, Ebû'l-Esed Nübâte, Ebû Sa'd el-Mahzûmî gibi şairler Arapçılık savunması yapmaya başladılar. Araplar adına Şuûbiyye'ye en ciddi itirazlar Câhiz, İbn Kuteybe, Ebû Abdullah el-Cehmî ve Belâzürî gibi ilim adamlarından geldi. Bunların arasında en fazla öne çıkan ise Şuûbiyye taraftarlarının övünmelerine övünme, düşmanlıklarına düşmanlıkla karşılık veren Câhiz'dir. Câhiz, bu husustaki görüşlerini bilhassa *el-Beyân ve't-tebyîn* ile (II, 19-21, 37-44; III, 35-64) *Kitâbü'l-Buḥalâ'* (s. 30-37) adlı eserlerinde dile getirdi. İbn Kuteybe, *Fazlû'l-'Arab* adlı eserinde Şuûbiyye, Cehmiyye ve Müşebbihe'ye karşı giriştiği mücadelede başarı sağladı. Kur'an ve Sünnet'teki hükümlere bağlı olarak İslâm âlimlerinin ırkçı eğilimlerle mücadelesi her devirde hâkim bir çizgi oluşturdu.

Endülüs'te IX. yüzyıl boyunca ve X. yüzyılın ilk yarısında görülen etnik çatışmalar Şuûbiyye cereyanı şeklinde ortaya çıktı ve giderek yaygınlaştı. Bask asıllı edip ve şair İbn Garsiyye, Endülüs'te Şuûbiyye hareketinin muhtemelen ilk edebî ürünü olan *Risâletü's-Şuûbiyye* adlı meşhur eserinde Araplar'ın kusur ve ayıplarını, Rum ve Slavlar'ın fazilet ve meziyetlerini edebî sanatlar ve etkili bir üslûpla ortaya koymaya çalıştı. İbn Garsiyye gerek çağdaşları arasında gerekse daha sonraki edebî ve fikrî çevrelerde derin izler bıraktı ve eseri için çok sayıda reddiye kaleme alındı (bk. *DİA*, XIX, 504). Öte yandan Fas'ta Muhammed b. Ahmed Meyyâre, Araplar'ın diğer ırklardan üstün olduğu fikrini reddetmek amacıyla *Naşihatü'l-muḡterrîn ve kifâyetü'l-muḡtarrîn fi't-tefrîk beyne'l-müslimîn* adıyla bir eser yazdı. Da-

ha sonra *es-Seyfü's-sârim* adlı kitabında İbn Zekrî el-Fâsî de ırkların eşitliği ve üstünlüğünün takvâ ile olduğu fikrini savundu. Ancak bazı âlimler bu eseri dolayısıyla İbn Zekrî'yi Şuûbiyye hareketi çizgisinde değerlendirdi ve onun etrafındaki tartışmalar vefatından sonra da uzun süre devam etti (bk. İBN ZEKRÎ el-FÂSÎ).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 411; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, II, 19-21, 37-44; III, 36-64; a.mlf., *el-Buḥalâ'*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 17-29, 30-37; İbnü'l-Mu'tez, *Divân* (nşr. M. Bedî Şerîf), Kahire 1977, I, 137-141; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 193-213; İbn Abdürabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, III, 403-417; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eḡânî*, Kahire 1963, IV, 422-424; Ahmed Emîn, *Ḍuḥa'l-İslâm*, Beyrut 1351/1933, I, 17-78; M. Bedî Şerîf, *eş-Şirâ' beyne'l-mevâlî ve'l-'Arab*, Kahire 1954, s. 24-28, 80-84, 86-87; I. Goldziher, *Muslim Studies* (trc. C. R. Barber – S. M. Stern), London 1967, I, 147-198; a.mlf., "İspanya Müslümanları Arasında Şuûbîlik" (trc. Ömer Özsoy), *AÜİFD*, XXXV (1996), s. 403-423; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, II, 649-652; III, 155-315; IV, 233-235; S. M. Stern, "Ya'qûb the Coppersmith and Persian National Sentiment", *Iran and Islam: In Memory of the Late Vladimir Minorsky* (ed. C. E. Bosworth), Edinburgh 1971, s. 535-555; Abdülazîz ed-Dûrî, *el-Cüzûrû'l-târîhiyye li's-Şuûbiyye*, Beyrut 1981, s. 9-11, 13-14, 24; Abd al-Hadi al-Fikaykî, "The Shu'ubiyya and Arab Nationalism", *Political and Social Thought in the Contemporary Middle East* (ed. Kemal H. Karpat), New York 1982, s. 44-51; V. V. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (izah, düzeltme ve ilâvelerle trc. M. Fuad Köprülü), Ankara 1984, s. 98-102; Abdullah Sellûm es-Sâmerrâî, *eş-Şuûbiyye*, Bağdad 1984; Hüseyin Atvân, *ez-Zendeka ve's-Şuûbiyye fi'l-'aşrî'l-'Abbâsiyyî'l-evvel*, Beyrut 1984, s. 147-200; Subhî Muhammed Cemil v.dğr., *eş-Şuûbiyye ve devrûhe't-tahrîbî fi'l-fikri'l-'Arabiyyî'l-İslâmî*, Bağdad 1408/1988, s. 6-36, 44-132, 143-208; Zâhiye Kaddûre, *eş-Şuûbiyye ve eşeruhe'l-ictimâ'î ve's-siyâsî fi'l-hayâti'l-İslâmiyye fi'l-'aşrî'l-'Abbâsiyyî'l-evvel*, Beyrut 1408/1988, s. 19-62, 85-127, 173-327; H. T. Norris, "Shu'ubiyyah in Arabic Literature", *Abbasid Belles-Lettres* (ed. J. Ashtiany v.dğr.), Cambridge 1990, s. 31-47; Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuûbiyye*, İstanbul 1992; Adem Apak, *Asabiyyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul 2004, s. 17-34, 46-55, 74-86, 97-185, 192-261; Şâkir Mustafa, "el-Ḥarekâtü's-Şuûbiyye ve zü'âmâ'ühâ fi Dimaşk fi'l-'ahdi'l-Fâḡmî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb ve't-terbiye*, sy. 3-4, Küveyt 1973, s. 174-223; L. Richter-Bernburg, "Linguistic Shu'ubiyya and Early Neo-Persian Prose", *JAOS*, XCIV/1 (1974), s. 55-65; R. P. Mottahedeh, "The Shu'ubiyyah Controversy and the Social History of Early Islamic Iran", *IJMES*, VII (1976), s. 161-182; D. A. Agius, "The Shu'ubiyya Movement and Its Literary Manifestation", *IQ*, XXIV/3-4 (1980), s. 76-89; Fâruk Ömer Fevzi, "Ḥavle tabî'atî'l-ḥareketi's-Şuûbiyye min mezâhiri'l-ḥareketi's-Şuûbiyye fi'l-Endelûs", *el-Mû'errihu'l-'Arabî*, sy. 32, Bağdad 1987, s. 151-158; D. B. Macdonald, "Şuûbiyye", *İA*, XI, 585-586; A. F. L. Beeston – A. Aya-

lon, "Shu'ubiyya", *EP* (İng.), IX, 150-152; S. Enderwitz, "al-Shu'ubiyya", a.e., IX, 513-516; Mustafa Öz, "İbn Garsiyye", *DİA*, XIX, 504; İsmail Yigit, "Mevâlî", a.e., XXIX, 424-426.

ADEM APAK

ŞÜCÂ' b. ESLEM

(bk. EBÜ KÂMİL).

ŞÜCÂ' b. VEHB

(شجاع بن وهب)

Ebû Vebh Şücâ' b. Vebh
b. Rebîa el-Esedî
(ö. 12/633)

Sahâbî.

Bazı kaynaklarda babasının adı Ebû Vebh şeklinde geçer. Esed kabilesine mensuptur. Bedir, Uhud ve Hendek gazveleri başta olmak üzere Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlarda bulundu. Onun Bedir'de ve Habeşistan'a yapılan ikinci hicrette kardeşi Ukbe b. Vebh ile beraber olduğu belirtilmektedir (İbn Hacer, IV, 528). Medine'ye hicret edince Resûl-i Ekrem kendisini Evs b. Havlî ile kardeş ilân etti. Resûlullah, Hudeybiye'den döndükten sonra altı farklı bölgeye gönderdiği İslâm'a davet mektuplarından birini Bizans kaysesinin Belkâ valisi Hâris b. Ebû Şemir el-Gassânî'ye Şücâ' götürdü. Hâris, Dimaşk'ın yeşil bahçeleri, bağları ve meyveleriyle ünlü Gûta bölgesinde Humus'tan Kudüs'e gelen Bizans Kralı Herakleios'u karşılama hazırlıkları yaparken Şücâ' oraya ulaştı ve ardından huzura kabul edildi. Hâris mektubu okuyunca hiddetlenerek onu yere attı ve, "Saltanatımı elimden kim alacakmış!" diyerek Hz. Peygamber'e karşı yürümeye niyetlendi. Ancak durumu öğrenen ve muhtemelen Resûl-i Ekrem'in Dihye b. Halife ile gönderdiği mektubu alan Herakleios ona engel oldu. Bunun üzerine Hâris, Şücâ'ı kıymetli hediyelerle uğurladı. Şücâ', Medine'ye dönüp olanları anlatınca Resûlullah'ın, "Saltanatı mahvolsun!" diye beddua ettiği rivayet edilir.

Şücâ'ın daha sonra Suriye'de hüküm süren Gassânîler'in son emîri Cebele b. Eyhem'e de İslâm'a davet mektubu götürdüğü Cebele'nin onu iyi karşıladığı ve kendisine yapılan teklifi düşünceğini söylediği bildirilir (Süheylî, VII, 522-523). Beyhakî, Şücâ'ın İran kirasına gönderildiğinden bahsederse de (*Delâ'ilü'n-nübüve*,

IV, 388) kaynakların çoğunda kistrâya Abdullâh b. Huzâfe'nin gönderildiği kaydedilmektedir. Şücâ'ın Abdullâh b. Huzâfe'nin heyetinde yer alması yahut kistrâya başka bir zaman yollanması mümkün olmakla birlikte her iki elçinin karşılanması sırasında cereyan eden olayların benzerliği onun adının yanlışlıkla zikredildiği ihtimalini güçlendirmektedir. Hz. Peygamber, 8. yılın Rebülevvel ayında (Temmuz 629) Şücâ' b. Vehb'in kumandasında yirmi dört kişilik bir birliği Medine'ye yaklaşık 50 mil uzaklıkta Siy bölgesindeki Hevâzin kabilesinin bir kolu olan Benî Âmir üzerine gönderdi. Şücâ' bu kabileye âni bir baskın düzenleyip çok sayıda deve ve koyun ele geçirdi, birkaç kadını esir aldı (bk. SİY SERİYYE-Sİ). Şücâ', Hâlid b. Velîd kumandasında Müseylimetülkezzâb'a karşı yapılan Yemâne Savaşı'nda şehid oldu. Onun hadis rivayet ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr), Beyrut 1410/1990, II, 242; IV, 193; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 258-259, 261; II, 127; III, 94-95; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 72, 76; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), II, 707; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985, IV, 353-354, 387-388; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, VII, 465, 522-523; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 505; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-Hulefâ'i'r-râşidîn*, s. 57-58; İbn Hadîde, *el-Mişbâhu'l-muğî fi küttâbi'n-nebiyyi'l-ümmî* (nşr. Muhammed Azîmüddin), Beyrut 1405/1985, I, 215; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 316-317; IV, 528.

ERDİNÇ AHATLI

ŞÜCÂÜDDİN VELİ

XIV-XV. yüzyıllarda
Anadolu'da yaşayan Kalenderî şeyhi.

Hayatına dair bilinenlerin önemli bir kısmı, XV. yüzyılın ortalarında yazıldığı anlaşılan *Vilâyetnâme-i Şeyh Şücâeddîn* adlı esere dayanmaktadır. Sultan Varlığı ve Şücâüddin Baba olarak da bilinir. Sözlü gelenek onu İmam Ali er-Rizâ'nın soyuna dayandırmakta ve Babaîler İsyânı'nın (637/1240) lideri Baba İlyas ile aynı kişi diye göstermekteyse de gerek kendi *Vilâyetnâme*'si gerekse *Vilâyetnâme-i Otman Baba*'da verilen bilgilerden onun XIV. yüzyılın sonlarıyla XV. yüzyılın başlarında yaşadığı anlaşılmaktadır. Şücâüddin Velî'nin Orhan Gazi döneminde yaşadığına dair bilgileri (Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda*, s. 97-98) kronoloji dikkate alındığında şüpheyle karşılamak gerekir. Hayatından bahseden kaynaklarda adı ilk defa

Yıldırım Bayezid devrinin sonlarında geçmektedir. *Vilâyetnâme-i Otman Baba*'da Timur'un Anadolu'ya geldiğinde vezirleriyle birlikte Şücâüddin Velî'yi ziyaret ettiği, kendisine çokça mal bağışlamak istediği, ancak şeyhin bunu kabul etmediği ve Timur'dan hemen Anadolu'yu terketmesini istediğine dair bir menkıbe anlatılır. Bu menkıbeden hareketle onun Ankara Savaşı'ndan önce Anadolu'ya geldiği ve Timur'un dikkatini çekecek kadar tanınmış bir kişi olduğu ileri sürülebilir. Bektaşî menâkıbnâmeleri içinde en doğru bilgilerin yer aldığı bir eser kabul edilen *Vilâyetnâme-i Otman Baba*'da Timur'un Anadolu'yu terketmesinde Şücâüddin Velî'nin tavrının etkisine temas edilmesi de onun Timur'la önceden tanıştığı veya Anadolu'da tanınmış bir şahsiyet olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Kendi vilâyetnâmesinde bulunmayan bu menkıbeyi *Vilâyetnâme-i Otman Baba*'nın müellifi Küçük Abdal'in tahayyülünün bir eseri olarak görmek de mümkündür. Vilâyetnâmesinde Şücâüddin Velî'nin daha ziyade Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad devrindeki faaliyetlerinden, dönemin devlet ricâli ve meşâyihîyle ilişkilerinden söz edilir. Eserde yer alan motiflerden bazıları *Koyun Baba Menâkıbı* ile büyük benzerlikler, hatta aynılıklar göstermiş olsa da devlet ricâline dair bilgiler ve zikredilen coğrafya Şücâüddin Velî'nin hayatı hakkında daha açık bir tablo sunmaktadır.

Menkıbelerden anlaşıldığına göre Şücâüddin Velî, Eskişehir Seyitgazi'de yaşamış, dervişleriyle birlikte Bursa, Kütahya, Manisa ve Ankara civarını dolaşmıştır. Vilâyetnâmenin şeyhin çobanlığına dair bir menkıbeyle başlaması onun Türkmenliğine bir vurgu şeklinde değerlendirilebilir. Vilâyetnâmede Şücâüddin Velî'nin hayatını sürdürdüğü yerler olarak tekkesinin bulunduğu Seyitgazi yakınındaki Şeyh Şücâüddin köyü başta olmak üzere Melikgazi, Bayındırözü, Nigarınçalı, Atlıçalı, Çamağaç, Karacaköy, Bölükçam, Balpınarı, Karkın ve Kırkkavak gibi köylerin isimleri geçer. Şeyhin Seyitgazi'yi neden ikamet merkezi seçtiği konusunda yeterli bilgi yoktur. Ancak onun Seyyid Battal Gazi'ye son derece saygı beslediği zaman zaman türbesini ziyaret etmesinden anlaşılmaktadır. Elinde ileride kendi adıyla anılacak asâsi, yaz aylarında müridleriyle birlikte sürekli dolaşan Şücâüddin Velî gezici derviş tipinin en önemli örneklerinden biridir. Onun gezici dervişleri Muhyiddin

Çelebi (vr. 27^a) ile Vâhidî'nin (vr. 42^b) dikkatini çekmiştir.

Vilâyetnâmede Şücâüddin Velî'nin Abdal Mehmed, Kaygusuz Abdal, Ümmî Kemal, Seyyid Nesîmî, Hacı Bayrâm-ı Velî gibi devrinin diğer sûfleriyle yakın ilişkiler kurduğu anlatılır. Bunlara haklarında bilgi bulunmayan Baba Mecnûn, Baba Hâkî, Abdal Yâkub gibi derviş ve sûfleri de eklemek mümkündür. Eserde Orhan Gazi dönemi dervişlerinden Abdal Mûsâ ile yakınlığından söz edilmekteyse de bu kronolojik olarak mümkün görünmemektedir. Vilâyetnâme müellifi, Abdal Murad'ın oğlu Abdal Mehmed'in uzun yıllar Şeyh Şücâüddin'e hizmet ettikten sonra bizzat şeyh tarafından Bursa'ya gönderildiğini ifade eder. Şücâüddin Velî'nin Hacı Bayrâm-ı Velî ile ilişkisi önemli bir konudur. Hacı Bayrâm-ı Velî vilâyetnâmede Şücâüddin Velî'nin yakın dostları arasında gösterilmektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî, müridlerinin "kaşı kirpiği yoluk" diyerek eleştirdikleri şeyhi ziyaret etmek için Ankara'dan Eskişehir'e gelmiş, bir süre onunla kalıp sohbet etmiştir (*Vilâyetnâme-i Şeyh Şücâeddîn*, vr. 119^b). Vilâyetnâmede Şücâüddin Velî'nin dönemin diğer sûflerinden üstün olduğu vurgulanmakta, bu üstünlüğün bizzat söz konusu dervişler tarafından ifade edildiği belirtilmektedir. Meselâ Kaygusuz Abdal da Seyyid Nesîmî ve Ümmî Kemal'in bulunduğu bir mecliste bunu açıkça ifade etmiştir (a.g.e., vr. 115^a-119^a). Molla Fenârî ile de görüşen Şücâüddin Velî bazı fikhî konuların çözümünde kendisine yardımcı olmuştur.

Şücâüddin Velî'nin Osmanlı hânedan mensupları ve bazı devlet adamlarıyla da yakın ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. II. Murad'ın annesi Şehzade Hatun, oğlu Alâeddin Çelebi, hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan Laçinoğlu Paşa ve Timurtaşoğlu Ali Bey bunlar arasında sayılabilir. Ahmet Yaşar Ocak'a göre Şücâüddin Velî, sadece Kalenderî zümreleri arasında değil yüksek rütbeli Osmanlı gazileri arasında da hatırı sayılır bir mevki edinmiştir. Timurtaş Paşa ve oğlu Ali Bey gibi Rumeli fütuhatında önemli rol oynamış gazilerin onun müridi olmaları, kendisinin de zaman zaman onlarla birlikte Rumeli gazalarına katıldığını ortaya koyması açısından önemlidir (*Osmanlı İmparatorluğunda*, s. 98-99). Vilâyetnâmede "kaşı kirpiği yoluk" bir kişi olarak tasvir edilen Şücâüddin Velî abdalân-ı Rûm zümresinin önde gelen isimlerindedir. Kalenderî hayat tarzı bazı kesimlerin ve dönemindeki diğer bazı şeyh-